

“LOUS CARRÈS DA PARPIGNA” (ELS CARRERS DE PERPINYÀ), D’OUN TAL (UNTAL): UNA TOPONOMÀSTICA RECURRENT

Renada-Laura PORTET

El 1893, un any abans de la seua “*Grammaire catalane*” (en francès), l’Albert Saisset¹, conegut amb el pseudònim d’Oun Tal (Un Tal), publicava, en català, un recull de cançons (“Cansous”), textos humorístico-satírico-populars concebuts, lletra i música, per ell mateix (lliuro, al final d’aquesta comunicació, una fotocòpia —format reduït— de l’original manuscrit).

Com a prèvia “descripció d’operacions”, com ho diu Jenaro Talens al pròleg del “*Gest poètic*” d’en Vicent Salvador², res no es pot substituir a una lectura del text (que fins i tot es pot cantar!). Però en aquesta panoràmica dels “dispositius textuais”², el que faltarà (als oients) serà de no veure la grafia emprada per l’autor.

- 1 SAISSET, Albert (Perpinyà 1842-1894). Escriptor, conegut amb el pseudònim d’Un Tal (Oun Tal). Escriví primer poesies en francès, recollides en part a *Poésies roussillonnaises*. El 1887 sortí el seu primer quadern de poesies catalanes, *Oun pognat de catalanades*, que fou una revelació. Fins a la seua mort, publicà 15 reculls breus: *Cosas y altres* (1888), *Historis y Coumedi* (1888), *Bestis y gent* (1888), *L’hourtoulane* (1888), *Proubem de riuere* (1889), *Bignas y donas* (1889), *Fablas y fabliots* (1890), *Countas de l’altra mouny d’aquest* (1890), *Jamecs* (1890), *Un poc de tout* (1891), *Passa-temps* (1891), *Barrajadis* (1892), *Plors i rialles* (1893), *Cansous* (1893), *Pims y Pams* (1893), *Grammaire catalane* (1894). Després de la seua mort, sortiren encara vuit quaderns més de poesies: *Pa la gen fis* (1895), *A torty a trabès* (1897), *Oun moun de cosas* (1898), *Bersous nous* (1900), *Lligiou* (1900), *Altre barrajadis*, *Cosas de Roussillou*, *Oun biatge a Barcelona*. (in GEC, p. 61, t. 13, 1981, Barcelona).
- 2 Citació in *El gest poètic. Cap a una teoria del poema* (Vicent SALVADOR), p. 10, Biblioteca Manuel Sanchis Guarnier, Publicacions de l’Abadia de Montserrat, València, 1986, 2ª edició.

ELS CARRERS DE PERPINYÀ

- 1 Ben sovint més d'un s'enganya
En se "llotjant" a l'atzar,
I emprés se ve a planyer
Que del seu carrer és fart.
Jo, per adobar la cosa,
Sóm conjuminat qualcom
Que a ningú farà pas nosa,
I acontentarà a tothom.

- 2 "Llotjarem sus de la Llotja
Los a qui el brogit agrada un munt,
I al carrer del Rellotge
La gent que mai són a punt.
Los que tenen les pells moixes,
Que són lleigs, bruts i dolents,
Dins del carrer de les Bruixes
Que se prenguin "llotjaments".

- 3 Al carrer de "l'Inçandie"
Pels fringaires és un bon lloc,
Ja que el llur cor, nit i dia,
Com un tall d'esca és en foc.
Posem al carrer Fontfreda
Qui de la calor té por,
I al carrer de la Moneda
Aquell qui (no) té pas lo sou.

- 4 L'home dolent com un verro
Que tusta sus de la muller
Com amb una mà de ferro,
Que se resti a aquell carrer.
I si sempre, sempre pega,
Com un asclaire en hivern,
Que se'n vagi (a) fer masega
Dins del carrer de l'Infern.

- 5 Los que lo sol enlluerna,
Los que són massa enfoscats,
Al carrer de la Llanterna
Es trapan ben "llotjats".

Per qui creu que la fortuna
Li caurà del Cel, és bo
D'anar al carrer de la Lluna
O sus la Plaça Aragó.

- 6 Qui té por de les “votures”
No li facin massa brogit,
Saltant recs i regadores,
Que se'n grimpi cap el Puig.
I les dones xipoteres,
i que xerren per pas res,
Al carrer de les “Comares”
Segur que estaran molt bé.
- 7 Al carrer dels Poals, les xotes
Seran dins de llur país,
I posarem les devotes
Al carrer del Paradís.
A lo de Santa Caterina
Los perruquers s'estaran:
Aquí, més d'una fadrina
Per ajudar-los traparan.
- 8 Un poc a totes les cases
“Llotjarem” la gent tossuts,
I sus la Plaça dels Ases
Los que seran més que tots.
Los que diuen bertranades,
Los que enfadosos trapem,
Al mig de les Esplanades
Tots sols els deixarem.
- 9 Més com mai s'acabaria
Si volia ho dir tot,
“Llotjarem”, la nit i el dia,
Los altres un poc pertot.
Mes no pas les minyonetes!
Aqueixes, fins a la mort,
Les vull, si són guapetes,
“Llotjar” totes dins mon cor(t)!

Heus ací, senzillament, un text paradigmàtic de sociolingüística. Hi trobem:

1) La mimesi d'una societat en unes circumstàncies d'espai, de temps, d'historicitat local que integren la història general. I en què s'inclou la nostra realitat com a rossellonesos.

2) un testimoni lingüístic autèntic, unes mostres "viscudes", per considerar com a fonts valuoses d'estudi pel que fa a les tribulacions d'un idioma. I més especialment de les tribulacions de l'idioma d'un poble separat de la resta de la nació a la qual pertany, i sotmès a la imposició d'un altre idioma dominant, en diglòssia gairebé total. La nostra realitat rossellonesa, doncs, a la vegada descatalanitzada, i de resistència a aquells descatalanització.

Aquesta paradoxa, feta d'aquells dos elements absolutament intrincats, descatalanització i resistència en contra, s'il·lustra plenament en aquest text i, d'una manera general, a tota l'obra d'Un Tal. En efecte:

—D'una part, la llengua de l'autor, fill i nét de petits burgesos perpinyanesos, és una mostra "sobre el viu" del català rossellonès tal com es parlava a Perpinyà a finals del segle XIX, doncs prova d'una fidelitat a la llengua vernacular malgrat dos segles i mig de francesització intensiva (i fins i tot prohibició oficial del català a totes les actes, administratives i eclesiàstiques, a partir de l'edicte reial de l'any 1700).

—I d'altra part: és una mostra de la supremacia fatal del francès com a únic coneixement en matèria ortogràfica, el que fa que aquell qui, a l'estat francès, escrivia en català, ho feia ajustant la grafia dels fonemes francesos al so del català.

Per als catalans del Rosselló: situació paradoxal, doncs, constituïda d'una aculturació bàsica, veritable catalanocidi lingüístic i cultural, si bé encara subsistia (i subsisteix, tot i agonitzant...) una cultura vernacular popular en les tradicions de vida.

Hem de dir que, a Perpinyà, en zona urbana, els desgavells són més forts que no pas als pobles i, d'una manera general, a tota la resta de Catalunya del Nord. Pel que fa a l'idioma emprat per Un Tal, el desgavell gràfic se suma a un desgavell ja fonètic si es considera que, a Perpinyà i a la plana rossellonesa (encara que no tant com a la Salanca completament embastardida), el català s'havia fet molt malbé, respecte per ex. al català del Vallespir, o del Conflent més que més: bressol de Catalunya, i on, a les valls del Canigó, s'havia mantingut un català puríssim.

Embastardiment del francès, hem dit. I el text d'Un Tal ens en forneix, entre altres, dos exemples que són dos garrafals barbarismes: "l'Inçandie", i "las coumères". Sense parlar del molt conegut gal·licisme: "boutoures" (= cotxes).

Amb la primera forma: **Inçandie** (per *Incendi*), el prejudici degut a la francesització és doble. En efecte, així tal qual es presenta, no és sinó una recatalanització fònica del francès: *Incendie* (amb -e final muda, doncs pronunciada, amb fonètica catalana: com a vocal neutra). Però ja aquella denominació francesa del carrer no era sinó la traducció dràstica, interpretada i escurçada del nom històric català que era encara, al moment de l'annexió (mitjan s. XVII), el carrer de les Cases Cremades. De connotació "enciclopèdica" per nosaltres! Tan ric de ressonàncies culturals,

sentimentals, històriques, ja que en Maties Rigau (el pare del “primer pintor” de la Cort del Rei-Sol, Lluís XIV) hi havia comprat, el 1665, una casa a on viva amb la seua família, i a on visqué (i morí cap el 1690): la seua viuda, la Maria Serra, mare, doncs, del famós pintor, il·lustre compatriota nostre: el Jacint Rigau (francesitzat, a París, en Hyacinthe Rigaud. Ell mateix era qui havia afegit la -d final al seu patrònim per mor de fer-lo més “francès”...). Cal dir tanmateix que aquell botifler mai no havia deixat de parlar català, en particular, ben entès, amb la seua mare, a la qual venerava.

Pel que fa a Las Commères, aquest topònim urbà representa la directa adaptació, amb fonètica catalana, del francès Commères, que significa “xafarderes”. Tal com és evident, morfològicament, “commère” és l’equivalent francès del català “comare”, i també el seu equivalent semàntic en la 3^a i la 4ª accepció catalana de “xerraire”, i “dona alegre, fins llicenciosa”. En el text mateix Un Tal en dóna el sinònim típicament rossellonès: “xipoteres” (format potser, aquí també, com a gal·licisme per adaptació “a la catalana” del francès: “chipot”, “chipoter” = “xafardejar, barallar”).

Llengua col·loquial, doncs, puix del carrer, però llengua viva, ja que emprada, en aquell temps, per tots els autòctons. Amb ple de dialectalismes que donen al text el seu sabor rossellonès, i més particularment: perpinyanès.

En això, aquesta toponímia urbana constitueix un veritable “escenari dels fets” segons la fórmula d’en Manuel Sanchis Guarner (citada per en Vicent Salvador al Col·loqui General de València)³. Hi retrobem, toponomàsticament, tota la localització topogràfica del nostre estimat Perpinyà, però, a més, el retrobem a tall de “Fidelíssima Vila”. Encara ben catalana. En efecte, els elements contextuals són ben representatius, malgrat els 250 anys de francesització, d’una catalanitat encara fortament arrelada. Testimoni n’és, bé prou, el primer topònim esmentat: La Llotja, és a dir: la Plaça de la Llotja, on s’alça la Llotja de Mar, seu, en temps de la nostra sobirania, del nostre òrgan de govern pel que fa als tractes comercials, amb mateixa funció, doncs, que les altres Llotges catalanes de les nostres capitals. Edifici principal urbà, cor de la vida econòmica, instal·lat degudament al “rovell de l’ou” de la ciutat. Enmig del gran “brogit” de la vida ciutadana, expressat per Un Tal amb fonètica rossellonesa: *bruig* (i grafia “a la francesa”: *brouth*). No és sinó la contracció del normatiu: *brogit*⁴. Ja en temps de l’Albert Saisset, aquell formós monument gòtic estava transformat en “Grand Café de France”, i avui en el seti (o vergonya nostra!) d’un *fast-food*!!!

El carrer de les Bruixes és el segon topònim urbà esmentat en el text, i l’onomàstica escollida és ben representativa, podem dir, del corrent tradicional nostre en l’àmbit

3 Citació en Vicent SALVADOR, “Toponímia i semiòtica poètica: unes reflexions sobre l’escriptura estellesiana”, *SOBI*, XXIV, (1986), p. 59.

4 Aquesta explicació em sembla del tot plausible: en tot cas, preferible a la que només en fa un occitanisme.

del “meravellós”. De la història també; segons sabem de les institucions especials que Felip III envià als bisbes, alarmat que era el Rei per la gran quantitat de bruixes que hi havia al Principat i el Rosselló!⁵

A part la primera i la darrera de les estrofes, les set altres que componen aquesta cançó d'Un Tal, abunden en topònims urbans que constitueixen, com ja ho hem esmentat, un escenari dels fets encara tal qual mantingut avui dia, i en què hom pot reconèixer qualsevol dels llocs mencionats: la Plaça d'Aragó, les Esplanades (las Asplanades), (la A- inicial de la grafia “untaliana” està conforme, fonèticament, a la e- inicial “normativa”), El Puig (la grafia “a la francesa”, Poutch, es calca exactament sobre la fonètica catalana correcta), i mots d'altres citats, encara que traduïts avui dia al francès, però no pas en temps de l'autor, alguns seguint literalment la construcció sintàctica catalana, com en: “Carrer Petit de la Moneda” > Rue petite la Monnaie, “Carrer Gran de la Moneda” > Rue Grande la Monnaie. L'actual Rue de l'Horloge era sempre el Carrer del Rellotge (Rallotge), la Rue Fontfroide < el Carrer Fontfreda (Founfrède), Rue de l'Enfer < (Carrè) de l'Infern, i el seu antònim: Rue du Paradis < (Carrè) del Paradís, els dos únics, aquests darrers topònims, en ésser escrits correctament, no perquè Un Tal conegués miraculosament, per a ells sols, l'ortografia catalana, sinó per pur atzar d'una coincidència formal entre el català i el francès. La Rue de la Lanterne era encara el Carrer de la Llanterna (Llanterne), la Rue de la Main de Fer, el carrer de la Mà de Ferro (Mà de Ferrou), etc...

Només la “Plaça dels Ases” (Plaça dals Ases) ha desaparegut. Però no pas, aïllades, les asenades! En queden tantes per plasmar, i, plasmades, en un rètol.

I tant que acabaré, toponomàsticament, sobre una d'aquelles. La culpa, la té el poti-poti de la barreja invasora que sofrim i que hem sofert. De l'antic Carrer de la Fusteria (ja canviat en Rue du Travail durant la Revolució Francesa del 1789), ens en queda avui, exactament conservada, la forma catalana (Fusteria) però pronunciada a la francesa (amb palatalització de la primera vocal: -u- en -ü-, i emmudiment de la vocal neutra final, el que dóna: Füst(er)e) i treu tot el sentit al topònim). Però d'ençà poc temps passa que, amb els “pieds-noirs” tornats de l'Algèria “francesa” (igual que la Guinea era espanyola!), la polisèmia soferta pel topònim agafa ara un caire del tot estrambòtic⁶. En efecte, a Orà, dins l'Algèria “francesa”, hi havia tota

5 G.E.C., p. 871, t. III, Barcelona, 1981.

6 Un cas de polisèmia aberrant: la Plaça de la Boqueria esdevinguda Place Laboire, que molts perpinyanesos es creien dedicada en homenatge a un tal Laborie, il·lustre desconegut... En el seu desconegut fonètic, va passar per la forma intermèdia: La Boeria (per caiguda de l'oclusiva intervocàlica, sonoritzada primer, i després emmudida), el que fa que alguns la relacionen etimològicament amb “bou”, i semànticament hi veuen: “la Plaça dels Bous”, mentre que, com a totes les nostres “boqueries”, es tracta de l'indret on es venia “carn de boc, o de cabra” i, d'una manera general, de l'indret on s'estaven les parades de carnisers, cosa del tot apropiada ja que es trobava tocant (i fins) a la mateixa plaça de vendre de l'antic Perpinyà.

una colònia de fusters d'origen més que més valencià, clar. Però, ben aviat pronunciat "a la francesa", Füster, varen descobrir que aquest cognom era alsacià! Això fa que els "Fusters" "repatriats" a la bona pàtria francesa seva, ara es fan alsacians. Si mai s'hagués pensat això, el nostre tan estimat i admirat Joan Fuster. Que ell fos alsacià!

El greu és que, a Catalunya del Nord, "tothom s'hi atreueix" per a fer el farnat més matador. En tals condicions, la toponímia rossellonesa, ja ben malalta, està en perill de mort. Més que d'una simple recurrència, es diria que es tracta d'una malaltia que ja ha entrat en la fase final.

Bibliografia

- CAMPS, Christian, *Perpignan, pas à pas*, Roanne / Le Coteau: ed. Horvath, 1983.
- ECO, Umberto, *Semiòtica i filosofia del llenguatge*, Barcelona: Laia, 1988, (traducció: Ramir Gual).
- ESPINÀS, J.M., "La Vila al carrer", AVUI ("A la vora de"), 17-08-85.
- , "Som un país de Rambles", AVUI ("A la vora de"), 27-12-85.
- FUSTER, Joan, *Nosaltres, els valencians*, Barcelona: Edicions 62, 1977, 6ª edició.
- MOREU-REY, Enric, *Toponímia urbana i onomàstica vària*, Mallorca: Moll, 1974.
- , *Els nostres noms de lloc*, Mallorca: Moll, 1982.
- PORTET, Renada-Laura, "Els coronells de Perpinyà" in *Miscel·lània Enric Moreu-Rey*, Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, volum III, 1988.
- , "Autour de quelques graphies, aberrantes et polémiques, de certains toponymes des Pyrénées-Orientales" en *Nouvelle Revue d'Onomastique*, 15-16 (1990), (ed. Societé française d'Onomastique, Paris).
- SAISSET, Albert (Oun Tal), *Cansous*, Perpinyà: Typographie Charles Latrobe, 1893.
- SALVADOR, Vicent, *El gest poètic. Cap a una teoria del poema*, 2ª edició, València: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1986.
- Seminari de sociolingüística*, autors: J. Bañeras, M. Garcia Ripoll, J. Huguet i Biosca, T. Marbà Mas, Enric Montaner, A. Viana San Andrés, "La diversitat (im)pertinent, gent, política i llengua", *El llamp*, Barcelona, 1987.
- VENY, Joan, *Els parlars catalans*, Mallorca: Moll, 1982 (Raixa).

Los carrés da Paryignà

Vozes

Piano

Ben sou - bign mis d'oun s'argagne, An sa lloutjan a l'ha-

part, Y am - pris sa tén a plagne qua dal roin carré es

part Jo, par adou - ba ia cose, Coum coum - ta - mi - nat cal -

com Qui an dim - geu fers ses nose di coum - tan - ta - ra tout -

bon qui an din-gu para por nose y un-tin-ta-ri tout-bon.

Montarim sus de la llatge
 Lous a-n qui l'brauch gràde am mouin
 Et carre dal Galloge
 La gen qua may saun amoin.
 Lous qua tènem fas pells maiches,
 Lous son tèn, brauch y dentiers,
 Din dal carre da las Brauches } bis
 Qua sa pringum Montarim.

Lui si saun qua las banteures
 Non di fassim massa brauch,
 Dabam sus y negadures
 Jus s'an grumpi cap al Poutch,
 Et las dones xhipauteries,
 Lous aux abouch par sa ai
 Al carre da las Coumieres
 Sagout qu'ataram moui bi } bis

Mi carre dal Tourade
 Pals pringum is son iloc,
 Et an ai l'brauch mit y die
 Lous am tall d'esque is an loc.
 Pousem al carre Tourade
 Qui da la caton te pleau
 Et carre da la fleuride
 Lous qua te pas lou soun. } bis

Al carre dal Tourade las chetes
 Lous din dal llour pahis,
 Et pousem las dalotes
 Mi carre dal Paradis
 A lou la plante-Catrine
 Lous pringum s'ataram
 Lous mes d'oune fadrine
 Pals ajouda trapanin } bis

L'bonne deuch saun am serra
 Lous tènem son is manie
 Soum ambe oune dia de jersin
 Lous s'ambax m'quey carre
 Et si sempre sempre nique,
 Coum am aschire an s'ibern
 Ambeimbu te mague
 Din dal carre dal Enferm } bis

Quon mes an brauch las canes
 Pousem la gen Tourade,
 Et soum la place dal lises
 Lous qua m'carre mèis qua tout
 Lous qua d'oune brauchades
 Lous m'ambadous trapanin
 Al miter da las d'apladades } bis
 Tout soun als a dicarim

Lous qua lou soun anllouern
 Lous qua soun masse anllouern
 Al carre da la llatge
 Le trapanin bin llatge
 Par qui creuch qua la fontaine
 Et carre dal cel, es so
 D'ana l'carre da la lloune } bis
 Ou soum la place Arago

Mi soum may s'acabre
 Si boulie ou dire tout
 Montarim la mit y l'die
 Lous atour soum jous prout
 Me nous pas les magnanetes!
 Lous, fime a la mort
 Als a bay si soun gnapetes } bis
 Lousja toutem din mouin carre!